

O rozwijaniu pewnej umiejętności uczniowskiej

Jedną z najważniejszych umiejętności uczniów wskazanych w podstawie programowej dla szkoły podstawowej oraz dla szkół ponadpodstawowych jest sprawne komunikowanie się w języku polskim. Oznacza to, że my wszyscy, cała nauczycielska bracia, jesteśmy odpowiedzialni za kształtowanie u dzieci i młodzieży umiejętności porozumiewania się po polsku. Zapytają być może Państwo: po co te komunały? Przecież dzieci, które przychodzą do szkoły, znają język polski, tym bardziej zna go młodzież. Tak, mają Państwo rację. Ale ja nie zwyktemu rozumieniu języka chcę dziś poświęcić miejsce w rubryce „Jak cię słyszą...”, lecz myślę, że warto zastanowić się nad tym, do czego zobowiązuje nas zapis w podstawie programowej.

Zacznijmy od początku, czyli znaczenia słownikowego wyrazów „komunikować się” oraz „porozumiewać się”. Słownik języka polskiego PWN podaje:

komunikować się

1. «utrzymywać z kimś kontakt»

porozumieć się – porozumiewać się

1. «nawiązać z kimś kontakt»
2. «dojść z kimś do zgody w jakiejś sprawie lub uzgodnić coś»¹

Jeżeli mamy „dojść z kimś do zgody w jakiejś sprawie”, to **co** i **jak** powinniśmy mówić? Czy słowa, których użyjemy, mogą pomóc nam osiągnąć cel lub przeciwnie – oddalić go? Czy sposób, w jaki będziemy zwracać się do rozmówców, będzie miał wpływ na nasze z nimi relacje? Tak! Nawet w codziennych sytuacjach komunikacyjnych duże znaczenie ma właściwy dobór słów i zachowanie towarzyszące ich wypowiedaniu. Wszak jeśli ktoś na zaprasza nas na przyjęcie urodzinowe, to chcielibyśmy poczuć, że będziemy gośćmi oczekiwanymi (*Serdecznie cię zapraszam. Będzie mi bardzo miło, jeśli przyjdiesz*), a nie ewentualnymi (*Wpadnij, jeśli nie będziesz miał nic lepszego do roboty*).

Grzeczność językowa jest niezwykle ważna we wszystkich rozmowach, które prowadzimy. Nazywana jest też etykietą językową i definiowana jako „zbiór przyjętych w danej społeczności wzorów językowych zachowań grzecznościowych, zwyczajowo przyporządkowanych określonym sytuacjom pragmatycznym, takim jak: spotkanie znajomej osoby, wyświadczenie nam przez kogoś przysługi, sprawienie komuś przykrości czy odniesienie przez kogoś sukcesu. Wskazane sytuacje wymagają takich zachowań, jak: powitanie (np. *Dzień dobry, Cześć, Hej*), podziękowanie (np. *Dziękuję bardzo, Dzięki, jesteś wspaniała!*), przeproszenie (np. *Przepraszam, Nie gniewaj się, Tak mi przykro...*), gratulacje (np. *Gratuluję, Proszę przyjąć nasze gratulacje, Cieszę się!*)”². Warto dodać, że grzeczność językowa wiąże się z grzecznością niewerbalną, przejawiającą się w samym sposobie mówienia (tempo, intonacja, natężenie głosu), a także mimice, operowaniu gestem, postawą ciała podczas rozmowy. Wszystko to razem służy jakości komunikowania się, a zatem jest materiałem do pracy z uczniami nie tylko na lekcjach języka polskiego, lecz wszystkich innych. Na naukę kulturalnego mówienia i towarzyszących mu właściwych zachowań mogą

¹ <https://sjp.pwn.pl/>[data dostępu: 12.12.2023].

² M. Marcjanik, *Grzeczność w komunikacji językowej*, Warszawa 2013, s. 12.

część swoich godzin z wychowawcą przeznaczyć nauczyciele mający wychowawstwo klas. Jak to robić? Zależy od etapu edukacyjnego i poziomu kultury społecznej uczniów, ale zawsze sprawdzą się zestawy zwrotów i wyrażen służące budowaniu wypowiedzi podczas rozmowy i symulacje sytuacji, w której ona się odbywa (scenki). Ćwiczenia takie przypominają naukę komunikatów asertywnych, którą także warto uczniom zaproponować.

Dobrym wprowadzeniem do pracy nad rozwijaniem u uczniów umiejętności komunikowania się będzie wzbudzenie ich refleksji nad różnymi zachowaniami językowymi innych osób i efektów, które przynoszą, na przykład:

- ✓ Co sprawia, że lubimy z kimś rozmawiać? (Nie chodzi o interesujący temat, lecz o postawę i sposób zachowania rozmówcy wobec nas.)
- ✓ Jakie zakończenie rozmowy zachęca nas, by z tą osobą spotkać się ponownie?
- ✓ Jakie zachowania rozmówcy powodują, że nie chcemy z nim rozmawiać?
- ✓ Czy uczniowie doświadczyli takich zachowań językowych innych osób, które sprawiły, że unikają z nimi jakiegokolwiek kontaktu?
- ✓ Czy ze wszystkimi osobami rozmawiamy w taki sam sposób? Jeśli nie, to na czym polega różnica?
- ✓ W jaki sposób dostosowujemy nasz język i postawę podczas mówienia do rozmówcy?
- ✓ Jak zachowuję się jako rozmówca – czy umiem słuchać, czy nie przerywam, nie lekceważę mówiącego, nie kwestionuję nieustannie tego, co mówi?
- ✓ Czy umiem słuchać aktywnie, tzn. okazywać uwagę mówiącemu i jego słowom, dawać sygnały, że rozumiem lub poprosić o wytłumaczenie, gdy coś jest niejasne?
- ✓ Czy zawsze witam znajomych (*cześć, dzień dobry*) lub odpowiadam na ich powitanie?

Myślę, że omówienie kwestii dotyczących różnych zachowań językowych – własnych i innych osób – uświadomi uczniom, że rozmowa jest sztuką. Że jeśli potrafimy okazywać szacunek naszym rozmówcom i zainteresowanie temu, co mówią, lub taktownie powiedzieć, że temat nas nie interesuje, oni także będą z nami rozmawiać w sposób sprzyjający porozumieniu – zadziała zasada wzajemności. Dotyczy to codziennych rozmów koleżeńskich, ale także tych związanych z pracą nad jakimś zagadnieniem czy realizacją wspólnych projektów. Długa podróż zaczyna się od pierwszego kroku, a umiejętność porozumiewania się od prostych rozmów, w których jej uczestnicy dbają o właściwy dobór słów (znają potrzebne wyrażenia i zwroty), starają się dostosowywać język i zachowanie do rozmówcy (jego wieku, łączących z nim relacji), szanują go i umieją rozmowę zakończyć w taki sposób, by bez problemu wrócić do niej za jakiś czas. To umiejętność przydatna nie tylko w szkole, ale przede wszystkim w życiu, i na to warto zwrócić uwagę uczniów. Wszak już starożytni twierdzili: *Non scholae, sed vitae discimus (uczymy się nie dla szkoły, lecz dla życia)*. Niech ta maksyma będzie mottem pracy nad rozwijaniem umiejętności komunikowania się uczniów, a etykieta językowa będzie w tej nauce skuteczną pomocą. Poćwiczmy sprawne komunikowanie już teraz, składając życzenia bożonarodzeniowe i noworoczne oraz umiejętnie je przyjmując.